

ГЕНЕЗА ТЕРМІНУ «САМООСВІТНЯ КОМПЕТЕНЦІЯ»: ВІД ІСТОРІЇ ДО СУЧАСНОСТІ

GENESIS OF THE TERM “SELF-EDUCATIONAL COMPETENCE”: FROM HISTORY TO THE PRESENT

У сучасному світі самоосвітня компетенція стає найціннішим інструментом для досягнення успіху та розвитку особистості. Розуміння сутності цієї дефініції та процес її розвитку на різних історичних етапах виявляється важливим у сучасному освітньому дискурсі.

У статті досліджено генезу терміну «самоосвітня компетенція» у контексті походження термінів «самоосвіта», «компетентність».

На основі аналізу науково-педагогічної літератури досліджено процес виникнення та формування терміну «компетенція», яке проходило поступово в декілька етапів, через розширення, вдосконалення розуміння та впровадження компетентнісного підходу в освіті. Уточнено сутність зазначеного феномену та надано характеристику його складових.

Розглянуто різноманітні підходи та визначення терміну «самоосвіта» видатними іноземними та вітчизняними педагогами на різних історичних етапах розвитку.

Надано авторське трактування самоосвітньої компетенції як провідної форми вдосконалення певної професійної компетентності, здатності особистості ефективно навчатися та розвиватися самостійно, що включає в себе набір навичок, знань і вмінь, які дозволяють особі визначати власні навчальні потреби, встановлювати цілі навчання, знаходити та використовувати різноманітні джерела інформації, а також ефективно оцінювати свій прогрес.

Встановлено, що самоосвітня компетенція є важливою складовою успішного самовдосконалення та розвитку особистості в сучасному світі, де навчання і розвиток відбуваються протягом усього життя. Названі основні компоненти самоосвітньої компетенції: самоаналіз (здатність визначати свої сильні та слабкі сторони, ідентифікувати свої навчальні потреби та цілі); планування (вміння ставити реалістичні цілі, розробляти стратегії навчання та плани дій для досягнення цих цілей); пошук і оцінка інформації (навички пошуку та аналізу інформації з різних джерел, включаючи книги, статті, інтернет-ресурси тощо, оцінка їхньої достовірності та корисності); активне навчання (здатність активно залучатися до процесу навчання, ставити запитання, використовувати різні методи навчання та набувати знання шляхом власного дослідження та виконання практичних завдань); самооцінка і рефлексія (здатність об'єктивно оцінювати свій прогрес та виконання, а також вміння виявляти можливості для подальшого вдосконалення через рефлексію та аналіз власного досвіду); адаптивність і гнучкість (здатність адаптуватися до змін у навчальному середовищі та вміння швидко змінювати стратегії навчання відповідно до нових вимог та обставин).

Ключові слова: компетенція, самоосвіта, самоосвітня компетенція, генеза, дефініція.

In the modern world, self-education competence becomes the most valuable tool for achieving success and personal development. Understanding the essence of this definition and the process of its development at different historical stages is essential in the contemporary educational discourse.

The article explores the genesis of the term “self-education competence” in the context of the origin of the terms “self-education” and “competence.” Based on the analysis of scientific and pedagogical literature, the process of emergence and formation of the term “competence” was studied, which gradually developed in several stages through the expansion, refinement of understanding, and implementation of the competency-based approach in education. The essence of this phenomenon has been clarified, and its components have been characterized.

Various approaches and definitions of the term “self-education” by prominent foreign and domestic educators at different historical stages of development have been considered. The author & epos’s interpretation of self-education competence as a leading form of enhancing certain professional competencies, the ability of an individual to effectively learn and develop independently, has been provided. This includes a set of skills, knowledge, and abilities that allow a person to identify their own learning needs, set learning goals, find and use various sources of information, and effectively evaluate their progress. It has been established that self-education competence is an important component of successful self-improvement and personal development in the modern world, where learning and development occur throughout life. The main components of self-education competence have been identified: self-analysis (the ability to identify one & epos’s strengths and weaknesses, learning needs, and goals); planning (the ability to set realistic goals, develop learning strategies, and action plans to achieve these goals); information search and evaluation (skills in finding and analyzing information from various sources, including books, articles, internet resources, etc., and evaluating their reliability and usefulness); active learning (the ability to actively engage in the learning process, ask questions, use various learning methods, and acquire knowledge through personal research and practical tasks); self-assessment and reflection (the ability to objectively assess one & epos’s progress and performance, as well as the ability to identify opportunities for further improvement through reflection and analysis of personal experience); adaptability and flexibility (the ability to adapt to changes in the learning environment and quickly change learning strategies according to new requirements and circumstances).

Key words: competence, self-education, self-educational competence, genesis, definition.

УДК 374.1

DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2024/72.3>

Петренко Н.В.,
канд. пед. наук, доцент,
завідувачка аспірантурою
та докторантурою
Харківського національного
університету імені В.Н. Каразіна

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Сучасна освіта переживає значущі трансформації, вимагаючи від своїх учасників здатності навчатися самостійно, постійно оновлювати свої знання та адаптуватися до нових умов. У світі, де технології стрімко розвиваються, а знання швидко застарівають, самоосвітня компетенція стає найціннішим інструментом для досягнення успіху та розвитку особистості. Тому, розуміння сутності терміну «самоосвітня компетенція», процес його розвитку на різних історичних етапах виявляється важливим у сучасному освітньому дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Останні дослідження та публікації науковців в галузі педагогіки свідчать про те, що поняття компетентності не має однозначного формулювання. В сучасній науково-педагогічній літературі існує безліч тлумачень цієї дефініції, які засновані на певних уявленнях про її структуру.

Аналіз сутності зазначеного феномену, характеристику його складових знаходимо у дослідженнях вітчизняних науковців – О. Локшиної, О. Пометун, В. Свистун, О. Сібель, В. Ягупова та ін. Активно досліджується також динаміка впровадження компетентнісного підходу в системі освіти України – О. Ситник, В. Красівський, А. Хуторський, С. Шишов, А. Баранников, Н. Сирятов та ін. При цьому, кожна галузь освіти формує своє коло компетентностей, які є метою та результатом навчання.

Існують також наукові праці щодо розуміння еволюції походження та розвитку терміну «компетентність». Певну періодизацію розвитку поняттю «компетентність» надав австралійський дослідник П. Хагер. Локшина О. визначила три етапи розвитку поняттю «компетентність», поклавши в основу своєї періодизації сутність еволюції змісту даної дефініції: I етап (з 60-х років ХХ ст.) початок «компетентнісного руху» в освіті, що стартував у США та Європі; II етап (з 90-х років ХХ ст.) – визнання важливості компетентностей на міжнародному рівні в рамках становлення ідеї неперервної освіти, визначення ключових компетентностей; III етап (ХХІ ст.) – початок трансформації національних систем освіти на компетентнісні засади через модифікацію змісту освіти та систем оцінювання [9].

Походження поняття самоосвіти часто розглядають у контексті проблеми професійного самовдосконалення. Професійне самовдосконалення педагога досліджували такі вчені, як Т. Тихонова, М. Костенко, П. Харченко, О. Пехота, Г. Аксьонова, В. Іщенко, Т. Кучай, М. Лещенко, О. Матвієнко, Н. Муқан, Н. Ничкало, Л. Пуховської, В. Филиппської, Т. Шанскової та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Наявність значної кількості робіт щодо визначення компетентності не прояснює ситуації, навпаки, має зворотній ефект: одне тлумачення компетентності суперечить

іншому, що призводить до руйнування системно-цілісної парадигми її визначення, призводить до низької ефективності та необґрунтованості рекомендацій щодо формування окремих компетентностей як в теоретичному аспекті, так і на рівні державних стандартів, а також в процесі їх реалізації у освітню практику. Сучасні педагогічні дослідження не можуть дати одноставно чіткого визначення поняттю «компетентність» та дійти згоди щодо її структури та видів.

Самоосвітня компетенція взагалі не є загальноприйнятим та широкоживаним терміном. Він вживається в контексті понять «компетентність», «освітня компетенція», «самоосвіта», що вимагає загального аналізу та розгляду можливих шляхів розуміння та інтерпретації цього терміну.

У свою чергу, вищезазначені терміни від свого виникнення до сучасності пройшли складний шлях еволюції, відображаючи потреби суспільства та вимоги часу. Розуміння їхньої генези допоможе не лише теоретично визначити сутність терміну «самоосвітня компетенція», але й краще застосувати її на рівні освітньої практики.

Мета статті: дослідити генезу терміну «самоосвітня компетенція» у контексті походження термінів «самоосвіта», «компетентність», надати авторське трактування досліджуваній дефініції.

Виклад основного матеріалу. Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про те, що виникнення та формування терміну «компетентність» проходило поступово в декілька етапів. Формування та видозміна його змісту й принципів відбувалось через поступове розширення, вдосконалення розуміння та впровадження компетентнісного підходу в освіті.

Компетентнісний підхід в освіті набуває особливого значення з середини 60-х рр. ХХ ст. У цей час відбулася зміна парадигми освіти, яка полягала в переході від спрямованості на розвиток індустріального суспільства, до заміни її на методологію діяльності в інформаційному суспільстві із особливою увагою до людини. Спеціаліст як продукт освіти мав бути готовим до саморозвитку та спроможний швидко змінюватися під впливом нових викликів інформаційного суспільства. Саме через це компетентність як потенціальна здатність та готовність розв'язувати нові професійні завдання стала центральною категорією освітньої модернізації другої половини ХХ ст.

Саме у 60-х рр. ХХ ст з'являється поняття «компетентнісна освіта», а розгорнуте тлумачення терміну «компетентність» було надано британським психологом Дж. Равеном у 1984 р. у роботі «Компетентність в сучасному суспільстві». Він представив компетентність як багатомірний феномен та виділив 37 видів компетентностей фіксує їх у таких поняттях, як «готовність», «здатність», «спроможність», «тенденція», «відсутність»,

підкреслюючи, що види компетентності за своєю суттю є мотивованими здібностями. У цей період були також сформовані перші концепції щодо компетентнісного підходу в освіті. Компетенція трактувалася як більш широке поняття, яке охоплює не лише знання, але і здатність до дії, вирішення проблем, взаємодії з іншими людьми та адаптації до різних умов.

Наприкінці 60-х і протягом 70-х та 80-х років ХХ століття, поняття компетенція розвивалося в різних контекстах, включаючи педагогіку, психологію, менеджмент та інші сфери [1, 3, 6-8, 10-14, 23, 24]. У педагогічному контексті компетенція розглядалася як здатність особистості вирішувати різноманітні завдання, що виникають у процесі навчання та життя. У сфері професійного навчання та розвитку – як сукупність знань, навичок, вмінь та досвіду, необхідних для ефективного виконання конкретних завдань чи професійних обов'язків. У сфері менеджменту та психології – як сукупність особистісних якостей, які дозволяють ефективно керувати, приймати рішення, спілкуватися та взаємодіяти з іншими. В аспекті соціального розвитку компетенція означала здатність особистості впоратися з викликами і завданнями, що виникають у суспільному житті.

У 1990-х роках спостерігається розширення концепції компетентнісного підходу. Це час визнання важливості компетентностей на міжнародному рівні, їх поширення на середню освіту в рамках становлення ідеї неперервної освіти, дослідження природи ключових компетентностей.

У цей період відбувається диференціація на ключові та предметні компетенції. У освітньому та професійному контексті компетенція була розглянута як сукупність знань, навичок, вмінь та особистісних якостей, які дозволяють ефективно виконувати конкретні завдання або роль у професійній діяльності. У контексті управління та організаційної психології компетенція визначалася як сукупність ключових вмінь та знань, необхідних для ефективного керування, роботи в команді та досягнення успіху в організаційному середовищі. Почали також активно розвиватися методики оцінювання компетенцій, а також програми розвитку особистості, спрямовані на розвиток ключових навичок та вмінь. Крім того, компетенція почала розглядатись як ключовий фактор успішного функціонування у суспільстві, як здатність до адаптації, спілкування та взаємодії з іншими людьми.

У 1996 р. ЮНЕСКО сформулювало основні постулати сучасної освіти, [9, 12], які охоплювали широкий спектр областей, що сприяли розвитку особистості та суспільства в цілому. Ці постулати лягли в основу формулювання основних компетенцій, що були визначені на симпозіумі з питань реформи освіти за програмою Ради Європи, який пройшов у Берні у 1996 році. Організований

ЮНЕСКО, симпозіум став подією в контексті міжнародної освітньої політики та великою платформою для обговорення суті освіти в епоху глобалізації та визначення стратегій для подолання викликів, що виникали в цьому контексті, а саме: проблема доступності якісної освіти для всіх, незалежно від соціального статусу; мультикультурність освіти; освітні інновації; забезпечення якості освіти, включаючи оцінку результатів та підтримку професійного розвитку вчителів; взаємозв'язок між процесами глобалізації та освітою, в тому числі в контексті культурної взаємодії та економічних трансформацій.

У цей же період Європейським Союзом та іншими міжнародними організаціями було започатковано програму TUNING ("Налаштування освітніх структур") з метою розвитку загальних принципів і стандартів вищої освіти в Європі. У рамках цієї програми була сформована модель, яка включає кілька груп компетенцій:

Фахові компетенції: пов'язані з конкретною професійною галуззю або спеціалізацією. Вони охоплюють знання, навички та вміння, необхідні для успішної роботи в обраній галузі.

Академічні компетенції: стосуються загальних навичок навчання, які дозволяють студентам ефективно працювати з інформацією, аналізувати її, розв'язувати проблеми та висувати аргументовані думки.

Міжкультурні компетенції: включають уміння ефективно спілкуватися та співпрацювати з представниками різних культур, розуміння культурних відмінностей та прийняття різноманітності.

Соціальні і громадянські компетенції: включають уміння співпрацювати в групах, розв'язувати конфлікти, приймати рішення, а також активну участь у громадському житті та розвитку суспільства.

Персональні компетенції: стосуються розвитку особистості, включаючи уміння керувати власним часом та ресурсами, впевненість у собі, вміння рефлексії та самовдосконалення [9, 12].

Ці групи компетенцій в моделі TUNING допомогли створити більш повний підхід до формування освіти, який враховує не лише академічні знання, а й розвиток особистості та підготовку до життя в сучасному суспільстві

У 2000 році Європейською Радою в Лісабоні було сформульовано стратегічну мету розвитку Європейського Союзу до 2010 року, одним з ключових елементів якої було підвищення рівня освіти та формування базових компетентностей, щоб забезпечити конкурентоспроможність та інноваційний потенціал Європейського Союзу. До 2001 р. були розроблені конкретні стратегії щодо формування ключових компетентностей для досягнення цієї стратегічної мети та встановлено перелік з восьми ключових компетентностей у навчанні,

що вважались критичними для успіху в економіці та суспільстві а саме: навички рахування та письма; базові компетентності в галузях математики, природничих наук та технологій; іноземні мови; ІКТ-навички та використання технологій; вміння навчатися; соціальні навички; підприємницькі навички; загальна культура [9, 12].

Таким чином, аналіз походження та становлення розуміння поняття компетентність дає можливість стверджувати, що за цією дефініцією стоїть не просто накопичення певної суми знань, умінь та навичок, але й процесі освоєння того чи іншого виду діяльності, готовність і мотивація до розв'язання проблем, аж до реалізації особистості у досягненні успіху.

Поняття самоосвіти також має свою ґенеу. Воно було сформульоване різними авторами в різні періоди з різних перспектив. Наведемо декілька визначень.

Малколм Шепард Ноулз визначав самоосвіту як процес активного навчання, у якому люди навчаються самі, без контролю або вказівок з боку вчителів чи інституцій. Людина бере ініціативу щодо власної освіти на себе, обираючи теми, методи і ресурси для навчання. Малколм Шевінгтон розглядав самоосвіту, як процес постійного розвитку та навчання, який відбувається на протязі всього життя, і містить у собі пошук, аналіз, рефлексію та аплікацію знань [25].

Джон Дьюї бачив самоосвіту, як процес, у якому індивід розвивається і покращує свої знання, навички, вміння і характер без прямого втручання іншої особи [4].

Карл Роджерс теж бачив в самоосвіті процес, у якому людина виявляє інтерес до навчання, обирає свої власні цілі, знаходить засоби для досягнення цих цілей і оцінює свій власний прогрес [26].

Мединський Євген Михайлович — український педагог, відомий своїми поглядами на освіту та самоосвіту вважав, що самоосвіта є важливим аспектом розвитку особистості і вчителя, і учня. Він досліджував різні підходи до освіти і самоосвіти, аналізуючи їхні переваги і недоліки. Він підкреслював, що сучасний світ вимагає від людини постійного оновлення знань і навичок. Самоосвіта є невід'ємною частиною життя кожної людини, незалежно від її професії. Він розглядав самоосвіту як індивідуальний і гнучкий процес, на відміну від формальної освіти, де кожен обирає той темп, методи і засоби, які найбільше відповідають його особистим потребам і можливостям; підкреслював значення самоосвіти для професійного розвитку людини, необхідність безперервності навчання. Вчений-педагог підкреслював важливість мотивації до самоосвіти. Внутрішня мотивація, така як бажання досягти успіху, самовдосконалення і інтерес до нових знань, є основними рушійними силами в процесі самоосвіти.

Чарнолузький Віктор Іванович — відомий український педагог та освітній діяч, який зробив значний внесок у розвиток освіти та педагогічної науки. Його погляди та підходи до самоосвіти базувались на необхідності безперервного саморозвитку, індивідуального підходу. Чорнолузький В.І. наголошував на важливості безперервного навчання протягом усього життя. Він вважав, що в умовах швидкоплинного розвитку науки і техніки необхідно постійно оновлювати знання та навички. Відстоював індивідуальний підхід в самоосвіті. На його думку, самоосвіта має бути індивідуальною та враховувати особисті інтереси, здібності та потреби людини. При цьому, вчений підкреслював роль вчителя як наставника в процесі самоосвітньої діяльності, допомагаючи учням знаходити ресурси для самоосвіти, надаючи консультації та підтримку.

Оригінальними були ідеї щодо самоосвіти Григорія Григоровича Ващенка, які він висвітлював у працях «Виховний ідеал» та «Засади естетичного виховання». Ващенко Г.Г. підкреслював важливість національного виховання і самопізнання, вважаючи, що самоосвіта повинна включати вивчення національної культури, історії і мови. Він також наголошував на етичному аспекті самоосвіти. Самоосвіта, за Ващенком, повинна сприяти не лише інтелектуальному, але й моральному розвитку особистості [2]. Ващенко Г.Г. вважав, що людина повинна розвиватися всебічно, і самоосвіта має охоплювати всі аспекти життя – від фізичного здоров'я до духовного зростання.

Софія Федорівна Русова залишила значний спадок у галузі української педагогіки, її праці досі використовуються як цінні ресурси для сучасних педагогів. Вона була однією з тих, хто заклав фундамент сучасної української системи освіти. Русова С.Ф. вважала, що освіта повинна бути тісно пов'язана з природою, і самоосвіта має включати дослідження природних явищ і процесів. У роботах «Дошкільне виховання», «Націоналізація школи» вона підкреслювала важливість творчого підходу до самоосвіти, розвиток художніх і музичних здібностей. Русова акцентувала увагу на ролі жінки в освіті і вихованні, вважаючи, що жінки повинні активно займатися самоосвітою, щоб бути прикладом для своїх дітей [17].

Василь Олександрович Сухомлинський, видатний український педагог, приділяв велику увагу самоосвіті в процесі навчання та виховання дітей. Його педагогічні погляди відображені в багатьох роботах, де він висвітлює важливість самостійної роботи, розвитку творчих здібностей та самовдосконалення.

Сухомлинський В.О. вважав, що самоосвіта є ключовим фактором у розвитку гармонійної, творчої та самостійної особистості. Він наголошував, що вчитель повинен не лише передавати знання, але й формувати в учнів здатність самостійно

вчитися [19–23]. Одним з важливих аспектів самоосвіти є формування внутрішньої мотивації: Сухомлинський В.О. зазначав, що учень має відчувати потребу в знаннях, і завдання вчителя - пробудити цю потребу, зробити процес навчання цікавим і значущим для дитини.

Сухомлинський В.О. надавав великого значення розвитку творчого мислення в процесі самоосвіти. Він рекомендував застосовувати різноманітні методи та підходи, які сприяють активізації розумової діяльності учнів, стимулюють їх до самостійного пошуку рішень. У його роботах надано конкретні поради щодо організації самоосвітньої діяльності [19–23].

Він також підкреслював роль вчителя в самоосвіті учнів: вчитель, на думку Сухомлинського В.О., має бути не лише джерелом знань, але й наставником, який допомагає учням орієнтуватися у великому потоці інформації, спрямовує їх самостійні пошуки, надає підтримку та допомогу у важких ситуаціях.

Кім того, Сухомлинський В.О. приділяв велику увагу не лише самоосвіті учнів, а й самоосвіті вчителів. Він вважав, що постійне самовдосконалення педагогів є необхідною умовою для ефективного навчання та виховання дітей. Основні ідеї щодо самоосвіти вчителів висвітлено в його роботах «Сто порад учителю», «Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості», «Методика виховної роботи в школі». Їх можна узагальнити наступним чином:

Постійне вдосконалення знань і навичок: наголошував, що вчитель повинен постійно працювати над своїм професійним зростанням. Це включає не лише вивчення нових методик та педагогічних теорій, але й глибоке розуміння предмету, який викладається.

Вивчення педагогічного досвіду: важливою складовою самоосвіти вчителів є обмін досвідом з колегами, вивчення найкращих практик та методик. Сухомлинський В.О. підкреслював значення педагогічних колективів, де вчителі можуть обговорювати свої досягнення та проблеми, отримувати поради та підтримку.

Самоаналіз і рефлексія: вчитель має регулярно аналізувати свою роботу, оцінювати результати своєї діяльності, шукати шляхи для покращення. Сухомлинський вважав, що рефлексія є важливим інструментом для самоосвіти, оскільки дозволяє вчителю краще зрозуміти свої сильні та слабкі сторони.

Розширення загальнокультурного кругозору: вчитель повинен бути не лише фахівцем у своїй галузі, але й всебічно розвиненою особистістю. Це включає читання художньої літератури, знайомство з мистецтвом, історією, філософією та іншими науками.

Використання наукових досліджень: закликав

вчителів використовувати результати сучасних наукових досліджень у своїй практиці. Це стосується як педагогіки, так і психології, соціології та інших наук, що можуть сприяти більш глибокому розумінню процесів навчання та виховання.

Отже, Сухомлинський В.О. підкреслював важливість самоосвіти вчителів як однієї з ключових умов успішного педагогічного процесу. Його ідеї залишаються актуальними і сьогодні, оскільки вчитель, який постійно вдосконалюється, може краще підготувати своїх учнів до викликів сучасного світу.

Сучасні українські педагоги-дослідники Сухомлинська О., Хижняк Л., Зязюн І. та ін. розглядають самоосвіту як процес активного та свідомого здобуття знань і вмінь упродовж усього життя, що сприяє професійному та особистісному розвитку. наголошують на важливості мотиваційних аспектів самоосвіти, а також на використанні сучасних технологій для самостійного навчання; досліджують аспекти самоосвіти у контексті інформаційного суспільства.

Отже, вищезазначені підходи до визначення самоосвіти та розуміння щодо її реалізації відображують різні аспекти цієї дефініції, але всі включають такі компоненти як активність, ініціативність, постійний розвиток і самостійність у навчанні. У цьому контексті самоосвіта є творчим процесом свідомого особистісного становлення, завдяки якому відбувається формування мотиваційної, когнітивної, ціннісної та діяльнісної сфер людини. Він здійснюється за допомогою механізмів самопізнання, самоорганізації, самооцінки, саморегуляції, як прагнення до реалізації творчого потенціалу та самовдосконалення особистості.

Аналіз науково-педагогічної літератури свідчить про те, що на сьогодні також немає однозначної відповіді щодо принципів самоосвіти, без яких неможливо надати вичерпне формулювання даної дефініції. Слід зазначити, що принципи самоосвіти виникли як результат різних досліджень та практичного досвіду в галузі освіти та психології. Вони можуть варіюватися залежно від індивідуальних потреб та цілей, але деякі загальні принципи можна виділити:

1. Принцип самостійності та індивідуальності. Самоосвіта базується на ініціативі та самостійності. Людина, що навчається, приймає відповідальність за своє власне навчання та розвиток. Індивідуальний характер самоосвіти є самою гнучкою формою одержання знань.

2. Принцип систематичності і послідовності самоосвіти,

3. Принцип безперервності самоосвітньої діяльності та цілеспрямованості (безупинний характер роботи, постійне ускладнення змісту й форми самоосвіти). Самоосвіта - це процес, а не подія. Вона вимагає постійного розвитку, вдосконалення та навчання протягом усього життя.

Важливо мати конкретні цілі та напрямки в самоосвіті. Це допомагає зосередитися на досягненні певних результатів і підвищує ефективність навчання.

4. Принцип зосередженості на практичних результатах самоосвіти. Навчатись не лише теорії, але й її практичному застосуванню теоретичних знань.

5. Принцип необхідності використання критичного мислення та різноманітності джерел. У самоосвіті важливо розвивати критичне мислення, здатність аналізувати інформацію, робити власні висновки та ставити питання. Різноманітність джерел допомагає отримати більш повну картину та розширити свій кругозір.

6. Гласність і наочність результатів самоосвітньої роботи в певному соціальному середовищі. Взаємодія з іншими, обговорення ідей і обмін досвідом є важливою частиною самоосвіти. Спільнота може надати підтримку, мотивацію та нові погляди.

7. Завершеність самоосвітньої роботи на кожному її етапі.

Для продуктивної самоосвіти також важлива наявність певних умов, що сприяють її реалізації, серед яких є: потреби особистості у власному розвитку; уміння визначити свої сильні та слабкі сторони, володіти способами самопізнання та самоаналізу, бути відкритим до змін; володіти розвинутою здатністю до рефлексії (усвідомлювати власні дії, почуття, здійснювати аналіз цієї діяльності та формулювати висновки); готовність до творчості; усвідомлення зв'язку особистісного та професійного саморозвитку.

Слід зупинитись також на формах реалізації самоосвіти. Самоосвіта може реалізовуватись як індивідуально, так і колективно. У першому випадку ініціатором самоосвіти є сама людина, у другому на її організацію можуть впливати інші суб'єкти: професійні, громадські та культурні об'єднання, соціум тощо, які ініціюють та стимулюють самоосвітню діяльність особистості створюють систематичне формування й розвиток позитивних якостей особистості.

Виділяють такі функції самоосвіти:

- удосконалення, збагачення знань (наукових, психологічних, етичних тощо);
- розвиток світогляду, морально-ціннісних орієнтацій, переконань, що відповідають задачам суспільства;
- розвиток мотивів творчої діяльності (захопленість певною наукою, діяльністю, потреба у самореалізації тощо);
- розвиток стійких моральних якостей особистості (переконаність, гуманізм, принциповість, доброта, душевна щедрість тощо);
- розвиток професійних навичок, що відповідають певній професійній діяльності;
- розвиток культури емоцій і вольових проявів, саморегуляції діяльності;

– розвиток рефлексивних умінь [5, 8].

Таким чином, самоосвіта – це процес постійного самовдосконалення людини, інтеграція особистісного і професійного складників зростання особистості від початкового рівня готовності до нового рівня професіонала через формування відповідних знань, вмінь та практичного досвіду.

Самоосвіта як процес пізнання передбачає не просте закріплення професійних знань і засвоєння уже відомої наукової інформації, а має на меті одержання нових наукових знань, практичних навичок; вона повинна бути безупинною, поповнення нових знань може здійснюватися на основі попередньої підготовки людини; самоосвіта повинна сприяти оволодінню особистістю застосування професійних знань у його практичній діяльності.

Висновки. Виходячи з аналізу походження термінів «компетенція» та «самоосвіта», дефініція «самоосвітня компетенція» може бути визначена як провідна форма вдосконалення певної професійної компетентності, здатність особистості ефективно навчатися та розвиватися самостійно. Ця компетенція включає в себе набір навичок, знань і вмінь, які дозволяють особі визначати власні навчальні потреби, встановлювати цілі навчання, знаходити та використовувати різноманітні джерела інформації, а також ефективно оцінювати свій прогрес.

Крім того, самоосвітня компетенція є важливою складовою успішного самовдосконалення та розвитку особистості в сучасному світі, де навчання і розвиток відбуваються протягом усього життя.

Основними компонентами такої компетенції є:

- самоаналіз (здатність визначати свої сильні та слабкі сторони, ідентифікувати свої навчальні потреби та цілі);
- планування (вміння ставити реалістичні цілі, розробляти стратегії навчання та плани дій для досягнення цих цілей);
- пошук і оцінка інформації (навички пошуку та аналізу інформації з різних джерел, включаючи книги, статті, інтернет-ресурси тощо, оцінка їхньої достовірності та корисності);
- активне навчання (здатність активно залучатися до процесу навчання, ставити запитання, використовувати різні методи навчання та набувати знання шляхом власного дослідження та виконання практичних завдань);
- самооцінка і рефлексія (здатність об'єктивно оцінювати свій прогрес та виконання, а також вміння виявляти можливості для подальшого вдосконалення через рефлексію та аналіз власного досвіду);
- адаптивність і гнучкість (здатність адаптуватися до змін у навчальному середовищі та вміння швидко змінювати стратегії навчання відповідно до нових вимог та обставин).

Компоненти самоосвітньої компетенції потребують подальшого ретельного дослідження та практичної перевірки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Айзенбарт М. Сутність понять «компетентність» і «компетенція» в сучасній науковій парадигмі. *Молодь і ринок*. 2017. № 3. С. 88–92.
2. Ващенко Г.Г. Виховний ідеал: підручник для педагогів, вихователів, молоді і батьків. Полтава, 1994. 191 с.
3. Волікова М. М. Сутність понять «компетенція» та «компетентність» в науковому дискурсі. *Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка*. Серія : Педагогічні науки, 2019. Вип. 5. С. 37–43.
4. Дьюї Дж. Демократія і освіта: пер. з англ. І. Босака, М. Олійник, Г. Пехник. Львів: Літопис, 2003. 294 с.
5. Зязюн І. А. Інтелектуально творчий розвиток особистості в умовах неперервної освіти. Неперервна професійна освіта: проблеми, пошуки, перспективи : монографія за ред. І. А. Зязюна. К., 2000. 214 с.
6. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: Бібліотека з освітньої політики. За заг. ред. О.В. Овчарук. К., «К.І.С.», 2004. 112 с.
7. Коляса П. Дефінітивний аналіз понять «компетентність» та «компетенція» в процесі дослідження їх формування у майбутніх фахівців професійної освіти в галузі комп'ютерних технологій. *Молодь і ринок*, 2019. № 5. С. 165–170.
8. Криштанович М. Ф. Роль і значення категорій «компетенція» і «компетентність» у процесі дослідження підготовки викладача закладу вищої освіти. *Інноваційна педагогіка*. 2019. Вип. 9(1). С. 104–107.
9. Локшина О. Розвиток компетентнісного підходу в освіті Європейського Союзу. *Шлях освіти*. 2007. № 1. С. 16 – 21.
10. Морозова О. Визначення поняття «компетентність»: зарубіжний та вітчизняний підхід. *Молодь і ринок*. 2019. № 8. С. 145–149.
11. Нагорна Н. Змістова характеристика поняття фахова компетентність. *Педагогічні науки*. 2019. № 73. С. 36–42.
12. Овчарук О.В. Розвиток компетентнісного підходу: стратегічні орієнтири міжнародної спільноти. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. К. : «К.І.С.», 2004. 112 с.
13. Пометун О. Запровадження компетентнісного підходу – перспективний напрям розвитку сучасної освіти. *Вісник*. 2004. № 22.
14. Пометун О.І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. К.: «К.І.С.», 2004. С. 15–25.
15. Русова С.Ф. Позашкільна освіта. Київ, 1918. Українська педагогічна бібліотека №14.
16. Ситник О.П. Професійна компетентність вчителя. *Управління школою*. 2006. № 14. С. 2–9.
17. Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям. Історія української школи і педагогіки: хрестоматія / Упоряд. О. О. Любар; за заг. ред. В. Г. Кременя. Київ: Знання, 2003. С. 526–540.
18. Сухомлинський В. О. Народження громадянина. Єдність педагогічних поглядів і переконань учителів. Педагогіка: хрестоматія / Уклад.: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. Київ: Знання-Прес, 2003. С. 63–73.
19. Сухомлинський В. О. Проблеми виховання всебічно розвиненої особистості. Педагогіка: хрестоматія / Уклад.: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. Київ : Знання-Прес, 2003. С. 50–54.
20. Сухомлинський В. О. Сто порад учителю. Педагогіка : хрестоматія / Уклад.: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. Київ : Знання-Прес, 2003. С. 58–63.
21. Сухомлинський В. О. Як виховати справжню людину. Педагогіка : хрестоматія / Уклад.: А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. Київ : Знання-Прес, 2003. С. 54–58.
22. Чеботарьова І. О. Етимологія поняття компетентність в англійських джерелах. *Наукові записки кафедри педагогіки*. 2015. Вип. 38. С. 278–291.
23. Ягупов В.В., Свистун В.І. Компетентнісний підхід до підготовки фахівців у системі вищої освіти. *Наукові записки НаУКМА. Серія «Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота»*. Т. 71. 2007. С. 3 – 8.
24. Knowles, Malcolm; Holton, E. F., III; Swanson, R. A. (2005). *The adult learner: The definitive classic in adult education and human resource development* (6th ed.). Burlington, MA: Elsevier.
25. Raven J. *Toward a new science of educational testing and assessment* / Albany, N.Y. : State University of New York Press, 1992. P. 235.
26. Rogers CR. *On Becoming a Person, A Therapist's View of Psychotherapy*. Boston: Houghton Mifflin; 1961.